

Emina Huseinspahić

KONVENCIJA O PRAVIMA DJETETA – IZVOR PRAVA DJETETA I PRAVNI OSNOV ZA ZAŠTITU DJECE OD NASILJA

Sažetak

Nasilje nad djecom nije nova pojava. S tim u vezi, oblici u kojima se javlja, kao i metodi koji ga omogućavaju poprimili su zapanjujuće razmjere širom svijeta. Ekonomski razvoj, razvoj turizma i novih informativnih tehnologija, ali i siromaštvo, oružani sukobi i kriza vrijednosti, predstavljaju okvir za porast svih oblika nasilja. Pa ipak, blagovremeni društveni odgovor na nasilje, posebice ono koje se provodi nad djecom, u velikoj mjeri može da ublaži njegove posljedice i omogući njegovu prevenciju. Svako dijete ima pravo na zaštitu od svakog oblika nasilja. Države su danas odlučne u namjeri da u okviru svojih jurisdikcija i u saradnji sa drugim državama preduzmu pravne i druge mjere s ciljem da se spriječi nasilje nad djecom, kazne učinioci i omogući kvalitetna rehabilitacija i reintegracija djece žrtava nasilja. U tom smislu, njih čak 192 potpisale su i ratificirale Konvenciju o pravima djeteta, koja predstavlja najviši autoritet u oblasti međunarodnog prava djeteta i pravni osnov za donošenje nacionalnih zakona koji jamče ostvarivanje temeljnih prava djeteta i njihovu zaštitu od nasilja. Ovaj rad predstavlja prilog raspravi o nasilju nad djecom uz isticanje bitnosti i pravnog značaja Konvencije o pravima djeteta, te uticaja koji je ista izvršila na promoviranje ideje o značaju prava djeteta i razvoj politike i sistema pravnih mjera država ugovornica, čiji je osnovni cilj sprečavanje svih oblika nasilja nad djecom.

Ključne riječi: Konvencija o pravima djeteta (1989), zaštita djece od nasilja, Fakultativni Protokol uz Konvenciju o pravima djeteta o prodaji djece, dječijoj prostituciji i dječijoj pornografiji

UVOD

Ideja o izdvajanju posebnih prava djeteta iz korpusa ljudskih prava, kao i promjena stava u odnosu na nosioce tih prava javila se nakon Drugog svjetskog rata. Od tada pa do danas doneseni su brojni međunarodni dokumenti, među kojima je posebno značajna Konvencija o pravima djeteta, kojom su normativno uobličena i univerzalno prihvaćena temeljna prava djeteta i koja predstavlja osnov za zaštitu djece od svih oblika nasilja. Prvi značajniji međunarodni dokumenti u kojima se može naći osnov za zaštitu djece od nasilja, posebice od eksploatacije svake vrste, jesu Međunarodna konvencija o suzbijanju trgovine ženama i djecom iz 1921. godine i Konvencija Međunarodne organizacije rada br. 29 o prinudnom radu iz 1930. godine. Veliki značaj ima i Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima iz 1949. godine te Haška konvencija o zaštiti djece i saradnji u oblasti međunarodnog usvojenja iz 1993. godine. Pa ipak je Konvencija o pravima djeteta iz 1989. godine uz Fakultativni protokol o prodaji djece, dječijoj prostituciji i pornografiji najviši autoritet u oblasti međunarodnog prava djeteta. Ovo iz razloga što se ista odnosi isključivo na djecu kao posebno osjetljivu grupu i sadrži katalog prava koja su im priznata, ali nadasve iz razloga što predstavlja pravni osnov za donošenje nacionalnih zakona država ugovornica koji jamče ostvarivanje dječijih prava i njihovu zaštitu od nasilja.

1. KONVENCIJA O PRAVIMA DJETETA IZ 1989. GODINE

1.1. Karakter Konvencije

Konvencija o pravima djeteta usvojena je na Glavnoj skupštini Ujedinjenih naroda 20. novembra 1989. godine. To je prvi pravni dokument u kojem se djetetu pristupa kao titularu – nosiocu prava, a ne samo kao osobi koja treba posebnu zaštitu.¹ Za razliku od Deklaracije o pravima djeteta iz 1959. godine koja je snabdjevena tek moralnom snagom, Konvencija o pravima djeteta je akt koji ima snagu zakona i u tom smislu obavezuje države ugovornice na poštivanje njenih odredbi. Ona je jedinstvena jer je: a) sveobuhvatna i jedina koja osigurava građanska, politička, ekonomska, socijalna i kulturna prava djece; b) univerzalna te se primjenjuje na svu djecu, u svim situacijama, u gotovo cijeloj

¹ Dan, Olwes, *Nasilje nad djecom*, Školska knjiga, Zagreb, 1998, str. 28.

zajednici naroda i c) holistička, što znači da zagovara nedjeljivost, međusobnu ovisnost i jednaku bitnost temeljnih prava djeteta.² Specifičnost Konvencije ogleda se i u tome što se u njoj po prvi put utvrđuje univerzalno prihvaćena definicija temeljnih prava djeteta. To je dokument o ljudskim pravima sa najviše ratifikacija³ i prvi međunarodni dokument u oblasti ljudskih prava koji u potpunosti obuhvata glavne tradicionalne grupe ljudski prava i to: ekonomska, socijalna, kulturna, politička i građanska.

1.2. Sadržaj Konvencije

Konvencija o pravima djeteta podijeljena je na preambulu i tri dijela. Preambula sadrži osnovne principe Ujedinjenih nacija i specijalne odredbe relevantnih međunarodnih instrumenata o ljudskim pravima. Ona potvrđuje da je djeci, usljed njihove osjetljivosti, potrebna posebna zaštita i briga pri tom ističući primarni značaj i ulogu obitelji. Osim toga, u preambuli se reafirmiraju neophodnost pravne i svake druge zaštite djeteta, bitnost poštivanja kulturnih vrijednosti zajednice iz koje dijete potiče i vitalna uloga međunarodne saradnje u zaštiti prava djeteta.⁴ Prvi dio Konvencije sadrži katalog prava⁵ koja se priznaju djetetu, te odredbe kojima se stranama ugovornicama nalaže preduzimanje mjera za ostvarivanje prava iz Konvencije i poštivanje najviših standarda u ovoj oblasti, kako na međunarodnom tako i na nacionalnom planu. Sukladno predmetnim odredbama, prava djeteta su uzajamno povezana i ostvaruju se u svjetlu primjene

² *Konvencija o pravima djeteta*, Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, Alinea, Zagreb, 2001, str. 3-4.

³ Do 2005. godine Konvenciju o pravima djeteta ratificirale su 192 države. Jedina država koja nije ni potpisala niti ratificirala Konvenciju je Somalija.

⁴ Detaljnije vidi u: Jasna, Bakšić-Muftić, *Sistem ljudskih prava*, Magistrat, Sarajevo, 2002, str. 310.

⁵ Katalog dječijih prava obuhvata: pravo na život, pravo na opstanak i razvoj djeteta, pravo na lično ime i državljanstvo, pravo djeteta da zna ko su mu roditelji i da uživa njihovu zaštitu, pravo na očuvanje identiteta, pravo na slobodu izražavanja, pravo na slobodu misli, savjesti i vjere, pravo na slobodu udruživanja i okupljanja, pravo na socijalnu sigurnost, pravo na životni standard primjeren djetetovom fizičkom, duševnom, duhovnom, moralnom i društvenom razvoju, pravo na obrazovanje, pravo na odmor, pravo na igru, pravo na zaštitu od svih oblika nasilja i dr. Vidi: *Konvencija o pravima djeteta*, članovi 1-41, Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, Alinea, Zagreb, 2001, str. 8-25.

temeljnih načela Konvencije.⁶ Valja istaći i to da je uživanje prava djeteta nemoguće bez donošenja odgovarajućih propisa, mjera za ostvarivanje prava i mjera za zaštitu djeteta u slučajevima povrede istih. U tom smislu Konvencija o pravima djeteta predstavlja pravni izvor za kreiranje nacionalnih zakonodavstava sa kojima čini osnov za razvoj politike i izradu strategije o zaštiti djece od nasilja. U drugom dijelu Konvencije sadržane su odredbe kojima se temeljno razrađuju obaveze strana ugovornica i uređuju osnivanje i rad Komiteta za prava djeteta – tijela nadležnog za nadzor nad provođenjem Konvencije⁷, dok odredbe trećeg dijela Konvencije reguliraju pitanja potpisivanja, ratifikacije, pristupanja, stupanja na snagu, stavljanja rezervi, izmjena, otkazivanja i deponovanja ovog međunarodnog dokumenta.⁸ Dječija prava sadržana u Konvenciji, prema svojoj prirodi dijele se na:

- a) **prava preživljavanja** koja osiguravaju djetetu zadovoljavanje temeljnih potreba za njegov život i opstanak. To su, prije svega, pravo na život, pravo na prehranu, pravo na odgovarajući životni standard, pravo na adekvatan smještaj, pravo na zdravstvenu zaštitu i dr.;
- b) **razvojna prava** osiguravaju djetetu najbolji mogući rast i razvoj. To su: pravo na obrazovanje, pravo na igru, pravo na slobodno vrijeme, pravo na kulturne aktivnosti, pravo na informiranje i pravo na slobodu mišljenja i izražavanja;
- c) **zaštitna prava** koja svako dijete štite od: zloupotrebe, zapostavljanja, izrabljivanja, dječijeg rada, izbjeglištva, učešća u oružanim sukobima, alkohola, duhana i svih vrsta droga, i
- d) **prava sudjelovanja** koja omogućuju djetetu aktivno sudjelovanje u svom okruženju – regionalnom / nacionalnom / svjetskom, i koja ga pripremaju za aktivnog građanina u budućnosti (pravo na slobodu izražavanja i udruživanja).

Zahvaljujući činjenici postojanja Konvencije o pravima djeteta svako dijete je formalno-pravno zaštićeno od nasilja. Međutim, stvarnost i činjenično stanje stvari potpuno su drukčiji. Jer, danas je nasilje nad djecom u svim njegovim oblicima gotovo sveprisutno. Ovo se naročito odnosi na ekonomsko nasilje nad djecom i eksploataciju kao njegov pojavni oblik koja, imajući u

⁶ Načelo nediskriminacije, načelo dobrobiti, načelo života i razvoja i načelo aktivnosti, isto, str. 6-7.

⁷ Članovi 42-45, isto, str. 26-28.

⁸ Članovi 46-54, isto, str. 29-31.

vidu rasprostranjenost, učestalost kao i metode koje je omogućavaju, sve češće ima transnacionalni karakter i podrazumijeva postojanje organiziranih kriminalnih grupa i mreža. I mada Konvencija o pravima djeteta sadrži odredbe koje se direktno i indirektno odnose na eksploataciju i koje svakom djetetu jamče zaštitu od iste, eksploatacija, posebice prodaja djece, dječija prostitucija i pornografija odavno su poprimili svjetske razmjere. To je bio i osnovni razlog za usvajanje Fakultativnog protokola uz Konvenciju o prodaji djece, dječijoj prostituciji i dječijoj pornografiji.⁹

2. FAKULTATIVNI PROTOKOL UZ KONVENCIJU O PRAVIMA DJETETA O PRODAJI DJECE, DJEČIJOJ PROSTITUCIJI I DJEČIJOJ PORNOGRAFIJI

Fakultativni protokol uz Konveciju o prodaji djece, dječijoj prostituciji i pornografiji usvojen je 25. maja 2000. godine. Za razliku od Konvencije o pravima djeteta koja sadrži katalog prava djeteta i jamči zaštitu djece od svih oblika nasilja, Fakultativni protokol uz Konvenciju je specifičan s obzirom da se njegove odredbe odnose isključivo na ekonomsko nasilje nad djecom u smislu njihovog eksploatiranja kroz prodaju, prostituciju i pornografiju. S tim u vezi, Protokol u normativnom dijelu definira prodaju djece i dječiju prostituciju i pornografiju te zahtijeva od država ugovornica da ta djela inkriminira, a njihove počiniocе krivično gone.¹⁰ Osim toga, Protokol nalaže da se djeca žrtve prodaje, prostitucije i pornografije tretiraju humano, uz poštivanje njihovih ljudskih prava i da im se omogući rehabilitacija i

⁹ Nevena, Vučković-Šahović, *Eksploatacija djece sa posebnim osvrtom na Fakultativni protokol uz Konvenciju o prodaji djece, dječijoj prostituciji i dječijoj pornografiji*, Save the Children Norway, Sarajevo, 2006, str. 38-47.

¹⁰ U smislu Protokola, prodaja djece znači bilo koju radnju ili transakciju kojim bilo koje lice ili grupa lica prebacuje neko dijete nekom drugom za novčanu ili bilo koju drugu naknadu; dječija prostitucija znači korištenje djeteta u seksualnim aktivnostima za novčanu ili neku drugu naknadu; dječija pornografija znači bilo kakvo predstavljanje, bilo kojim sredstvom, nekog djeteta uključenog u stvarne ili simulirane eksplicitne seksualne aktivnosti ili bilo kakav prikaz dijelova tijela nekog djeteta koji mogu da izazovu seksualno uzbuđenje, član 2. Protokola, vidi u: Nevena, Vučković-Šahović, *Eksploatacija djece sa posebnim osvrtom na Fakultativni protokol uz Konvenciju o prodaji djece, dječijoj prostituciji i dječijoj pornografiji*, Save the Children Norway, Sarajevo, 2006, str. 40.

reintegracija u društvo.¹¹ Sukladno odredbama Protokola svaka država ugovornica obavezna je u svoje krivično zakonodavstvo ugraditi zabranu prodaje djece, dječije prostitucije i pornografije. Nacionalna krivična zakonodavstva treba da sadrže i listu inkriminiranih radnji i aktivnosti, bez obzira da li su učinjene u zemlji, inostranstvu, individualno ili organizirano. Također, države su obavezne izraditi studije o nasilju nad djecom, obezbijediti obuku profesionalaca koji rade sa djecom, raditi na podizanju svijesti i edukaciji sa ciljem sprečavanja i eliminacije nasilja nad djecom, ojačati mjere kojima bi se podstaklo prijavljivanje slučajeva nasilja nad djecom i obezbijediti staranje, te puni fizički i psihički oporavak djece koja su bila žrtve nasilja. Dakle, osim zbrinjavanja djece koje su žrtve nasilja i kažnjavanja počinioca, cilj svake uspješne politike u ovoj oblasti jeste i prevencija, pa je posve opravdano što se od svake države ugovornice ovog Protokola očekuje da u tom pravcu i djeluje. Jer, djelovanje državnih institucija, u najboljem interesu djece, na stvaranju okruženja koje će omogućiti zaštitu djece od nasilja i jačanje položaja djece u društvu jedan je od uslova koji je moguće ispuniti samo onda kada institucije koje su uključene u aktivnosti zaštite djece, poboljšaju svoju saradnju i razviju zajednički sistem praćenja problema nasilja u kojem se u središtu pažnje nalazi dijete.

3. ZAKLJUČAK

Nesumnjivo je da Konvencija o pravima djeteta i Fakultativni protokol uz Konvenciju o prodaji djece, dječijoj prostituciji i pornografiji predstavljaju najviši autoritet u oblasti međunarodnog prava djeteta i pravni osnov za donošenje nacionalnih zakona koji jamče ostvarivanje temeljnih prava djeteta i njihovu zaštitu od nasilja, no jednako je nesumnjivo i to da postoje i drugi međunarodni dokumenti u kojima se može naći osnov za zaštitu djece od nasilja i koji, zajedno sa naprijed navedenim predstavljaju međunarodnopravni okvir zaštite djece od nasilja. To su prije svega, Međunarodna konvencija o suzbijanju trgovine ženama i djecom (1921), Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima (1949), Konvencija o suzbijanju trgovine licima i eksploatacije prostitucije drugih (1949), Međunarodna konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije (1963), Međunarodni

¹¹ Član 8. Protokola, isto, str. 43-44.

pakt o građanskim i političkim pravima (1966), Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (1966), Haška konvencija o zaštiti djece i saradnji u oblasti međunarodnog usvojenja (1993), Konvencija Međunarodne organizacije rada o zabrani rada djece i neposredne akcije za ukidanje najtežih oblika dječijeg rada (1999) i Protokol UN-a o sprečavanju, suzbijanju i kažnjavanju trgovine ljudima, posebno ženama i djecom, kao dopuna Konvencije UN-a protiv transnacionalnog organiziranog kriminala (2000). Ovaj korpus međunarodnog prava ljudskih prava najširi je okvir za zaštitu ljudi od nasilja s obzirom da svaki navedeni dokument, između ostalog, sadrži i odredbe koje su primjenjive na zaštitu ljudi (i djece kao posebno osjetljive skupine) od nasilja. Bitno je istaći i to da svi navedeni međunarodni dokumenti imaju obavezujući karakter. S tim u vezi, svaka država ugovornica obavezna je u okviru svoje jurisdikcije i u saradnji sa drugim državama preduzeti pravne i druge mjere u cilju njihove provedbe, posebice u onom dijelu koji regulira problem nasilja nad djecom. U tom smislu osim harmonizacije i implementacije zakona koji regulišu zaštitu djece od nasilja, države su obavezne izraditi i omogućiti primjenu nacionalne strategije za borbu protiv nasilja nad djecom. Ovo iz razloga što ista predstavlja početnu fazu u stvaranju systemske i metodološke osnove za rad na problemima zlostavljanja djece, bez koje je suzbijanje nasilja nemoguće. Pa kad se sve to uzme u obzir, ne može se izbjeći zaključak da je uspješna provedba međunarodnih instrumenata za zaštitu od nasilja, u prvom redu Konvencije o pravima djeteta i Fakultativnog protokola uz Konvenciju moguća samo onda kada donošenje nacionalnih zakona koji reguliraju ovaj problem i razvoj sistema pravnih mjera čiji je cilj zaštita djece od nasilja, prati usvajanje i primjena nacionalnih strategija za borbu protiv nasilja. To je ono čemu svaka država ugovornica treba težiti, jer samo se na taj način obezbjeđuje zaštita djece od nasilja i potvrđuje svrsishodnost i pravni značaj Konvencije o pravima djeteta i Fakultativnog protokola uz Konvenciju.

LITERATURA

Bakšić-Muftić, J. (2002): *Sistem ljudskih prava*, Sarajevo: Magistrat

Fakultativni protokol uz Konvenciju o prodaji djece, dječijoj prostituciji i dječijoj pornografiji (2000), dostupno na: www.unicef.org/crc/index_protocols.html

Konvencija o pravima djeteta iz 1989, Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, Alinea, Zagreb, 2001.

Olwes, D. (1998): *Nasilje nad djecom*, Zagreb: Školska knjiga

Vučković-Šahović, N. (2006): *Eksploatacija djece sa posebnim osvrtom na Fakultativni protokol uz Konvenciju o prodaji djece, dječijoj prostituciji i dječijoj pornografiji*, Sarajevo: Save the Children Norway

Summary

Violence against the children isn't a new phenomenon. According to that fact, its display forms and methods which enable it, overcame the worldwide dimensions. Economical development, development of tourism and informative technologies as well as poorness, wars and value crisis, make a base for increasement of all kinds of violence. But still, the right time answer to violence, especially the ones against the children, can lessen its consequences and provide its prevention. Today, the States are strong-minded that inside of their jurisdictions and cooperating with other States, undertake all legal and other measures to stop violence against the children. According to that, 192 States has ratified Convention on the Right of the Child which is the highest authority in the field of the International Child Law and the legal base for adoption of the national laws which guarantee realization of the fundamental rights of the child. This work is the contribution to the debate over violence against the children and it highlights the legal importance of the Convention on the Right of the Children and its Optional Protocol on the sale of Children, Child prostitution and Child pornography and the influence that those documents have made on development of a sistem of legal measures.

Key words: Convention on the Right of the Child, Child protection from violence, Optional Protocol on the sale of Children, Child prostitution and Child pornography